

Nestkastenbeleid

Naar aanleiding van het verhaal van mevrouw Helders in 'Het Vogeljaar' (38) 5:214-219 over het weren van nestkasten in gebieden van 'Natuurmonumenten' is heel wat losgekomen.

Van velen ontvingen wij afschriften van brieven die ongeruste leden en organisaties naar 'Natuurmonumenten' hebben gestuurd. Hiervoor veel dank. Eén van de vele verontruste briefschrijvers was professor dr. K.H. Voous. Hij schreef aan de voorzitter van 'Natuurmonumenten' onder meer:

'De gedachte dat in een Nederlands bos de in holen broedende vogels in de eerste plaats, dan wel uitsluitend van natuurlijke holen gebruik zouden moeten maken, klinkt 'natuurlijk', maar is uitermate onrealistisch en daarenboven in de praktijk gevaarlijk. Een Nederlands 'oerbos' met ruime broedmogelijkheden voor holenbroeders is - helaas! - onbestaanbaar.

Aan de vertwijfelde en goed bedoelde visie zo'n situatie toch na te streven, mag in ieder geval de met zorg en moeite opgebouwde vogelstand niet worden opgeofferd. Evenmin kan de aanwezigheid van nestkasten in welk Nederlands bos dan ook als een storend element worden aangemerkt. Het beleid van 'Natuurmonumenten' ten aanzien van het Leuvenumse Bos zou niet op zichzelf staan. Dit verontrust mij nog meer.'
w.g. K.H. Voous - 4 december 1990.

De vraag van het bestaan van 'natuurlijke' situaties in Nederland heeft professor Voous bij zijn afscheid als lid van de Natuurwetenschappelijke Commissie (NWC) van de Natuurbeschermingsraad op 4 oktober 1990 onder de titel 'Afbraak van de NWC: tussen pessimisme, realisme en hoop voor de natuur' nader onder ogen gezien. De tekst van deze afscheidstoespraak zal binnenkort worden verspreid, maar is momenteel nog niet beschikbaar. Het is voor geïnteresseerden aan te bevelen van de tekst kennis te nemen.

Op 10 januari 1991 verscheen een bericht in 'De Telegraaf' een bericht 'Nestkastjes terug in natuurterreinen'. Helaas was dit bericht wat al té optimistisch. Wat dát betreft blijkt dat eerste belanghebbende daarvan door 'Natuurmonumenten' pas in een schrijven, gedateerd 29 januari 1991 op de hoogte werd gebracht. Bovendien zullen niet de veertig verdwenen nestkasten opnieuw door 'Natuurmonumenten' zelf geplaatst worden, maar slechts 24 nestkasten. En dit omdat mevrouw Helders reeds 16 nestkasten had onder kunnen brengen in een bosgebied van een geheel andere eigenaar bij haar in de omgeving. Bovendien wil 'Natuurmonumenten' de hele kwestie regionaal houden, hetgeen het volstrekt niet is. In de andere gebieden van 'Natuurmonumenten' waar de nestkasten moesten verdwijnen, zijn voor zover wij weten de belanghebbenden nog niet benaderd en ziet het er naar uit dat verder nergens in de gebieden nestkastjes teruggebracht kunnen worden.

Een afschrift van de brief van 'Natuurmonumenten' aan mevrouw Helders laten wij hieronder volgen. Deze spreekt verder voor zichzelf.

Schrijven van 'Natuurmonumenten' d.d. 29 januari 1991 aan mevrouw C.Th.H. Helders, Harderwijk
Bijgaand zenden wij u ter kennismaking de brief die wij hebben gezonden aan verontruste leden van onze Vereniging, waarin de directie het beleid t.a.v. nestkasten nader uiteenzet.

Tevens is de beslissing genomen er zorg voor te dragen dat er weer 40 nestkasten aanwezig zullen zijn in het deel van het Leuvenumse bos waar de door u beheerde nestkasten hebben gehangen.

Daartoe zullen wij binnenkort zelf 24 nestkasten plaatsen en beheren, zodat samen met de 16 nestkasten die door u in aangrenzende bossen van de gemeente Harderwijk zijn opgehangen weer voor 40 broedparen kunstmatige nestgelegenheden aanwezig is.

Wij hopen dat u zich met deze afwikkeling van de gerezen kwestie zult kunnen verenigen.

w.g. ir. H.F.M. Rampen, inspecteur.

Wij vroegen op 22 januari 1991 aan Staatsbosbeheer, 'Vogelbescherming', 'Natuurmonumenten' én aan het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij het standpunt inzake het nestkastbeleid voor onze lezers onder woorden te brengen. Deze organisaties zouden toch ná het verschijnen van het verhaal van mevrouw Helders in 'Het Vogeljaar' al wel hun standpunt moeten hebben bepaald.

Zowel van het ministerie (dat dan toch 'natuurbeheer' in haar naam draagt) als van 'Natuurmonumenten' werd tot een maand later taal noch teken vernomen. Trouwens er zijn ook nog leden van 'Natuurmonumenten' die al veel langer dan een maand wachten op een antwoord op hun schrijven.

In een schrijven van 1 februari 1991 ontvingen wij de visie van 'Vogelbescherming' te Zeist, die wij hieronder laten volgen.

Standpunt van 'Vogelbescherming', gedateerd 1 februari 1991:

Naar aanleiding van uw schrijven dd. 22 januari jongstleden, delen wij u mede dat onze visie inzake het beleid van nestkasten in onze bossen als volgt luidt:

Jarenlang is het aanbrengen van nestkasten in bosgebieden door natuurbeschermingsorganisaties gepropageerd. De laatste jaren is er echter een tendens gaande, waarbij men de natuur meer zelf haar gang laat gaan. In dit kader vindt er minder onderhoud plaats, waardoor het bos een meer natuurlijk uiterlijk krijgt en bijvoorbeeld omgewaaide bomen blijven liggen. In zo'n bos zullen meer natuurlijke boomholten ontstaan, waarin vogels kunnen broeden en nestkasten er op den duur overbodig worden. Dit geldt echter alleen voor bossen, waar de natuurlijke nestgelegenheden zich weer kan herstellen. Volgens het Meerjarenplan Bosbouw van de Rijksoverheid zal slechts 18% van de bossen op langere termijn een meer natuurlijk karakter kunnen krijgen. Met name in productiebossen, die na 30 - 40 jaar gekapt worden, kunnen nestkasten een belangrijke bijdrage vormen, omdat juist in zulke jonge bossen geen sprake kan zijn van een natuurlijke ontwikkeling. Vogelbescherming vindt wel dat met het plaatsen van nestkasten rekening gehouden dient te worden met de diversiteit van soorten. Daarmee bedoelen wij dat het weinig zin heeft koolmezenestkasten neer te hangen in een gebied, waar deze al massaal aanwezig zijn en broeden.

Het is dan beter om nestkasten op te hangen voor minder algemene vogelsoorten zoals bijvoorbeeld Grauwe en Bonte Vliegenvanger, Kerkuil en Steenuil. In veel gevallen kunnen nestkasten hulp bieden als

bestaande nestgelegenheid verloren is gegaan. Eveneens hebben nestkasten uit educatief oogpunt een belangrijke waarde.

Overigens zijn wij van mening dat wanneer er eerst een bepaalde vogelbevolking aangetrokken wordt de beheerder, gezien de plaatsrouw van veel vogelsoorten, deze nestgelegenheid in stand moet houden door middel van nestkasten.

w.g. J.G. Kluiters, directeur.

In een schrijven van 12 februari 1991 ontvingen wij van dr. P.C. de Hullu over het nestkastenbeleid van het Staatsbosbeheer het volgende schrijven:

'Ten aanzien van nestkasten in bossen voert het Staatsbosbeheer al jarenlang een terughoudend beleid. Dit beleid is tien jaar geleden verwoord in een artikel in 'Bosbouwvoorlichting', dat als bijlage is toegevoegd'. Het betreft het artikel 'Is het plaatsen van nestkasten wel zinvol?' in 'Bosbouwvoorlichting' nummer 2 van maart 1981, bladzijden 22-25 geschreven door S.J. Braaksma & G.C. Boere. Het betreft een herziene en aangevulde versie van een artikel dat in februari 1980 in 'De Lepelaar' is verschenen. De inhoud van het artikel is inmiddels niet meer geheel up-to-date en spreekt zichzelf soms tegen. Maar daar gaat het nu niet om. De auteurs schrijven onder meer: 'Het massaal benutten van nestkasten wijst op een groot tekort aan geschikt natuurlijke nestholten, een tekort dat in sterke mate is veroorzaakt door voor de vogels te 'rationele' bosbouwmethoden en te 'schone' landschapselementen'. De auteurs verwerpen het ophangen van nestkasten in als reservaat beheerde bos- of natuurgebieden met een redelijke hoeveelheid natuurlijke nestholten, terwijl zij het gebruik van diverse soorten nestkasten 'uiteraard' niet verwerpen ofschoon zij wel vinden dat de huidige ontwikkelingen kritisch moeten worden getoetst aan natuur- en vogelbeschermingsdoelstellingen.

In de Nieuwsbrief van de Sovon Werkgroep Nestkastonderzoek jaargang 9, nummer 1 (1991) schrijft Dick A. Jonkers over 'Nestkasten en het natuurbeheer' waarvan wij de tekst vooraf mochten inzien. De auteur heeft in dit artikel de standpunten van 'Natuurmonumenten', Staatsbosbeheer en 'Vogelbescherming' inzake het nestkastbeleid samengevat uit gegevens die hem ter beschikking stonden. In deze Nieuwsbrief wordt ook het standpunt van de Werkgroep Nestkastonderzoek gegeven door dr. J.H. van Balen, dat wij hieronder mogen afdrukken.

Standpunt van de Sovon Werkgroep Nestkastonderzoek:

Nestkasten in natuurgebieden, weghalen of toelaten?

De laatste maanden is er veel onrust te bespeuren bij vogelwerkgroepen die nestkasten beheren in natuurterreinen. Aanleiding hiervoor zijn de maatregelen van 'Natuurmonumenten', waarmee deze organisatie het aantal nestkasten in natuurterreinen wil terugdringen. Hoewel het beleid van 'Natuurmonumenten' in dezen niet in een beleidsnota is vastgelegd (C.M. de Vries, in litteris), kunnen wij wel uit de gevoerde briefwisseling opmaken hoe 'Natuurmonumenten' haar maatregel (de opdracht tot het weghalen van nestkasten) rechtvaardigt. In een brief van ir. E.P.L. Hessels, die aan leden van 'Natuurmonumenten' op de Noord-Veluwe is gestuurd, staat onder andere het volgende:

'Bij het beheer van de natuurterreinen volgt Natuurmonumenten de lijn dat er zoveel mogelijk ruimte wordt gelaten aan het complex van natuurlijke processen en wisselwerkingen dat op een bepaalde plaats optreedt, en dat zo min mogelijk door de mens, de beheerder wordt ingegrepen. De aard van het natuurterrein (bos, hei, graslandgebied en dergelijke) en eventueel de grootte ervan bepalen nu in hoge mate of de beheerder ingrijpt en wat hij dan gaat doen; dat wordt van terrein tot terrein beoordeeld en dat kan in de loop van de tijd veranderen.'

Tegen de achtergrond van hetgeen hiervoor is gezegd over wat natuurterreinen zijn en vanuit welke visie 'Natuurmonumenten' het beheer benadert en voert, ligt het voor de hand dat de beheerder in principe geen maatregelen treft die het ecosysteem veranderen of voorzieningen aanbrengt die niet aansluiten bij het ontwikkelingsstadium van het ecosysteem. Dit is het principe waarop natuurlijk uitzonderingen voorkomen. Zo wordt bijvoorbeeld via een aantal dunningen de monotone structuur van de in het recente verleden aangeplante, éénsoortige bossen doorbroken. Natuurlijke verjonging krijgt dan een goede kans om op te slaan, waardoor het bos gevarieerder wordt. Bij zijn beoordeling van de situatie op een bepaalde plaats bijvoorbeeld van een bepaald bosvak, zal de beheerder ook de omstandigheden in de bredere omgeving betrekken.'

Hierbij kunnen de volgende kanttekeningen worden geplaatst:

1. 'Natuurmonumenten' spreekt over 'natuurterreinen'. Wat houdt dat in? Zijn dat alle bezittingen van 'Natuurmonumenten', of alleen de bossen? Sterk door de mens beïnvloede terreinen (parken, landgoederen, agrarische gebieden) kunnen mijns inziens moeilijk tot 'natuurterreinen' gerekend worden. Maar is dit ook niet het geval met onze bossen? Kunnen wij onze bossen, die vrijwel allemaal door mensenhand zijn ontstaan en voortdurend onder menselijke invloed staan, wel natuurterreinen noemen?
2. als het in de bedoeling van 'Natuurmonumenten' ligt al haar bosgebieden geleidelijk om te vormen tot echte natuurterreinen lijkt me dit een zinvol streven. Maar: daar is heel wat voor nodig. Wat te denken van al die andere (behalve nestkasten) menselijke invloeden zoals: recreatie, het bestaan van paden en verharde wegen, de aanwezigheid van huizen (wintervoeding), de nabijheid van snelwegen (geluidoverlast), de invloed van bodem- en vooral luchtvervuiling (verzuring), het uitoefenen van de visserij en jacht, en, niet in het minst, de onnatuurlijke samenstelling van onze bossen, met hun monocultures en groot aandeel exoten? Als men al deze menselijke invloeden te niet zou kunnen doen, krijgen wij wellicht binnen 50-100 jaar weer natuurlijke bossen. In dat kader is een maatregel als het niet toelaten van nestkasten natuurlijk zinvol.
3. In het citaat wordt gezegd 'dat de beheerder in principe geen maatregelen neemt die het ecosysteem veranderen'. Het weghalen van nestkasten, een maatregel die zeer ingrijpende veranderingen voor een aantal vogelsoorten inhoudt, is hiermee in strijd. Als een dergelijke maatregel gerechtvaardigd wordt gevonden, moet hij mijns inziens gefaseerd worden uitgevoerd. Het standpunt van Vogelbescherming (zie Vogelnieuws

1990, bladzijde 3) is in dit verband veel realistischer. Daarin wordt gesteld dat slechts 18% van onze bossen een meer natuurlijk karakter zal krijgen. In dit kleine deel van onze bossen zouden nestkasten op den duur overbodig worden, namelijk als er voldoende natuurlijke nestgelegenheid is ontstaan. Dit lijkt ons alleszins redelijk. Voor het werk van de Werkgroep Nestkastonderzoek is van belang wat in de brief van C.M. de Vries over punt 1 staat.

Daaruit blijkt dat in terreinen van 'Natuurmonumenten' nestkasten kunnen worden opgehangen in het kader van wetenschappelijk onderzoek. Ook amateurs kunnen hierbij een rol spelen. Amateurs hebben mijns inziens een goede kans hun activiteiten te kunnen blijven uitoefenen als ze dat doen binnen het kader van de Werkgroep Nestkastonderzoek, of in samenwerking met professionele onderzoekers. Zo nodig kan de Werkgroep Nestkastonderzoek duidelijkheid verschaffen over haar vraagstellingen.

Namens de Werkgroep Nestkastonderzoek dr. J.H. van Balen.

Tot slot laten wij de tekst volgen van een 'open brief' die door mevrouw Helders verzonden werd aan de velen die haar schriftelijk benaderden.

Beste vogelvrienden,

Hartelijk dank voor uw reactie op mijn artikel in 'Het Vogeljaar' nummer 5-1990. Omdat ik niet iedere brief persoonlijk kan gaan beantwoorden, deze open brief, waarvoor mijn excuses. Door uw reacties weet ik mij gesteund in de overtuiging, dat onze kleine hollenbroeders beschermd moeten worden tegen een beleid, dat verstrekkende gevolgen kan hebben voor hun voortbestaan in de toekomst. Deze bedreiging is nog levensgroot zoals blijkt uit de ontwikkelingen de afgelopen maanden.

a. Onder grote druk van buitenaf gaf de heer ir. R. van der Giessen van 'Natuurmonumenten' een bericht door aan het dagblad 'De Telegraaf' dd. 10 januari 1991 'Nestkasten weer terug in natuurterreinen'. De kasten worden prijsgegeven aan natuurlijk verval. Is hier de wens de vader van de gedachte? Elke nestkastcontroleur weet, dat houten kasten zonder jaarlijks onderhoud, geen twintig jaar meegaan maar na enkele jaren afgeschreven kunnen worden.

b. De leden van 'Natuurmonumenten' en de overige briefschrijvers ontvingen in de week van 7 januari een standaardbrief waarin uitvoerig wordt ingegaan op de broedresultaten van de Bonte Vliegenvanger in 'Het Planken Wambuis'. Zo'n gebied kan mijns inziens toch niet aangemerkt worden als een voorbeeldfunctie. Dit is een afleidingsmanoeuvre. Noch in 'De Telegraaf', noch in de uitzending van 'Vroege Vogels' dd. 13-1-1991 wordt gesproken over de verdwenen 100 nestkasten in Nunspeet en een onbekend aantal in Putten, 'Oldenaller' en 'Groevenbeek'. Over het beleid ten aanzien van de overige terreinen wordt gezwegen.

c. Hoe zorgvuldig gaat 'Natuurmonumenten' om met het veiligstellen van de broedgelegenheid van de kleine hollenbroeders? Teleurstellend, zoals blijkt uit de brief van 'Natuurmonumenten', 9 januari 1991 aan de heer A. Smit te Nunspeet.

Citaat: *'Gezien het bovenstaande zal duidelijk zijn dat we geen reden zien een wijziging in ons nestkastenbeleid aan te brengen.'*

w.g. drs. C.N. de Vries.

Zoals blijkt probeert 'Natuurmonumenten' de aandacht af te leiden van de kern van het nestkastenbeleid door de toezegging de nestkasten in het Leuvenumse Bos weer te willen op te hangen, waarvan ik als eerste belanghebbende op 25 januari nog niets had gehoord.

Belangrijk is, dat de bedreiging nog onveranderd aanwezig is. Dat er 'n gevaarlijke ontwikkeling gaande is bij andere natuurorganisaties blijkt uit brieven van It Fryske Gea en Het Geldersch Landschap. Volgens betrouwbare informatie laat Staatsbosbeheer in de omgeving van Arnhem de kasten aan natuurlijk verval over. Als een 'olievlek' kruipt dit gevaar door Nederland. Vandaag is het in Gelderland, morgen misschien bij u. Daarom doe ik hierbij een dringende oproep aan vogelwerkgroepen, vogelwachten, wetenschappers, natuur- en vogelvrienden de krachten te bundelen om een krachtig protest te laten blijven horen naar 'Natuurmonumenten' en andere natuurorganisaties en beseizenaars die het voornemen hebben nu of in de toekomst de nestkasten 'stilletjes' te laten verdwijnen. Alleen zo kunnen het voortbestaan van de kleine hollenbroeders en met name de Bonte Vliegenvanger in Nederland veilig gesteld worden. Ik zou het toejuichen als wetenschappers hier de draad oppikten en het probleem aanpakten. Een positief geluid wil ik u niet onthouden. Bosopzichter Roel Janssen van de gemeente Harderwijk heeft ons deze week toestemming gegeven nog 15 nestkasten op te hangen tegenover het gebied van 'Natuurmonumenten', zodat het aantal daar op 30 stuks komt.

w.g. mevrouw C.Th.H. Helders, 25 januari 1991.

De mening van Dick Jonkers in de Nieuwsbrief is dat geconcludeerd kan worden dat in de diverse uitgangspunten er nog heel wat onderzoek voor vogelwerkgroepen ligt te wachten. Samenwerking met de Werkgroep Nestkastonderzoek ligt daarbij voor de hand. In dit nummer hebben wij ook de Stichting Kritisch Bosbeheer aan het woord gelaten (zie bladzijden 15-17).

Vanaf 24 februari wordt te Den Helder door de Vogelwerkgroep Den Helder (02230 - 36 232) een tentoonstelling 'Nestkasten' gehouden.

Jaap Taapken